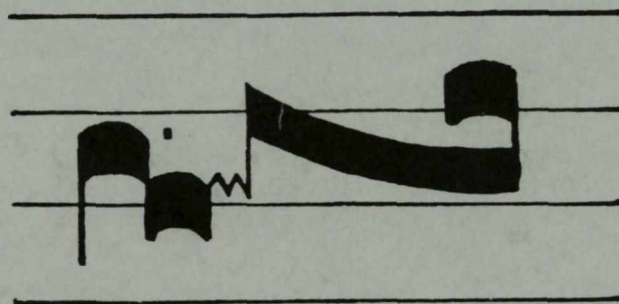

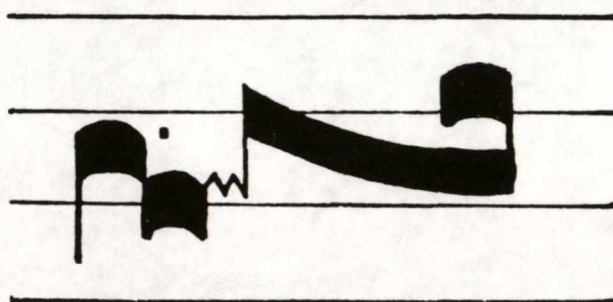
Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab

17. årg. nov. 1988 nr. 4

Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab

17. årg. nov. 1988 nr. 4

TIDSSKRIFT OM SALMER

17. årgang 1988 nr. 4

ISSN 0106 - 4940

GRADVAL.

En Almindelig

Sangbog / som Høybaarne

Første oc Stormectige Herre / Her Frederich den
Anden / Danmarks Norgis Wendis oc Gottis Konning n.

Haffuer ladet Ordinare oc tilsammen scriffue paa La-
tine oc Danske / at bruge i Kirckerne / til des yder-
mere endrectighed vdi Sang oc Ceremo-
nier / efter Ordinantzens
Indelse..

Ved
Niels Jespersøn / Superintendent
vdi Høys Stigt.

Prentet i Kjøbenhavn / aff
Laurentz Benedicht.

1573.

*Cum gratia & priuilegio serenissimæ
Regiæ Maiestatis.*

Fra: Niels Jespersøn's Graduale 1573
(se anmeldelse side 186-187)

Den Første Søndag

i Advent.

Introitus dansk.

som er hans euige raad/ Hand er den Morgenstjerne/vort
ligeruiff som screffuit staar/ A Hierte

Hier te op lū ser saa gierne/ met sin Miskundheds ord.

For off it Menniske er vorden/
 I siste Verdens tid/
 Hans Moder en forloren
 Hendis ukrenckelig kyskhed.
 Dieffuelen haffuer hand belenckit/
 Himmerig igen off skenckit/
 Met det euige Liff.

Vilde du off naaden giffue/
 At wi maatte ret forstaa/
 I Christelige tro at bliffue/
 I Alanden dig tiene saa/
 Vort herte maatte smage
 Din sødhed alle dage/
 De tørste altid effter dig.

Du skaber alt paa Jorden/
 De est din Faders krafft/
 Regerer det met dine Orde/
 Sterckelig met Guddoms mact.
 Din naade i off optende/
 Vort herte om til dig vende/
 At wi en tuile paa dig.

Straff off vdaß din gode/
 De styrcke off met din naade/
 Fri off fra Hellsuedis vaade/
 At Guds børn wi bliffue maa/
 At wi her aldrig mere
 Vden Christi ord begære/
 De Menniskens lærdom forsmaa.

Vor

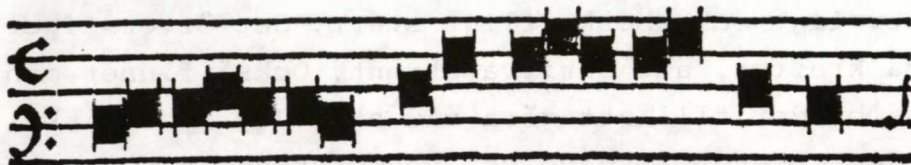
Vor gierning oc vor tancke
 Vilt du bestyre saa/
 Den gamle Adam frencke
 At den ny nu leffue maa/
 At wi nu icke mere
 Vor Legemis lyst begære/
 Men alltid tencke paa dig.

Introitus lat.

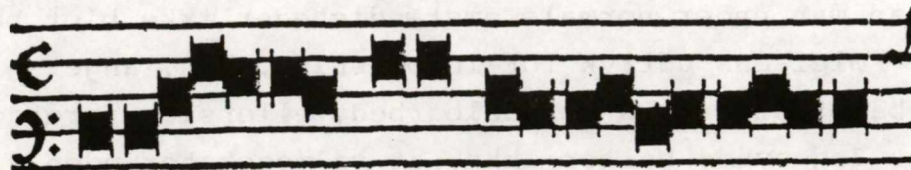
Psalm. 25.

De te le uauit a , ni mam

me am Deus me , us, in te

con fi , do, non e ru , be , scam:

ne qz ir ri , de ant me i ni
 A ij mict

TIL EN RIDDER AF TEORIENS FALDEFÆRDIGE ØG;

ET BREV

AF JØRGEN GUSTAVA BRANDT

Kære Hans Hauge!

Det var vistnok Pierre Reverdy, der engang ytrede, at den mest beskedne kritik er tavshed. Deri er jeg enig, og derfor vil jeg takke Dem for Deres betragtninger i "Hymnologiske Meddelelser" over mine salmer og sange: "Giv dagen dit lys" (1986). - Jeg troede først, at det drejede sig om en anmeldelse af min bog, men dertil er artiklens synspunkt for specielt, og dens påvisninger for sporadiske.

Jeg synes, der står mange interessante ting i Deres artikel. I første afsnit meget, som jeg selv undervejs i arbejdet naturligvis må have vendt og drejet. I den forbindelse har jeg somme-tider tænkt på Almquists bekendelse vedr. nonsens: "Det är svårt, det är otroligt och obeskrifligt svårt, det öfverstiger nästan menskliga krafter, att skrifva strunt. Också finner man, att ingen ens bjuder till att göra sådant". Jeg synes ikke, at vanskeligheden opleves i selve skrivende stund, når man kommer til ytring, for så ville jeg absolut have ladet være, da selve ordet "salme" bl.a. betyder at bryde ud i sang - samt at ryste og bæve, og det kan man under normale omstændigheder ikke blot beslutte sig til. Følelsens udtryk for lovprisning, bøn, anger - og tak - må være båret af en vis umiddelbarhed, ellers er foretagendet idiotisk. Jeg synes heller ikke, at salmetekster uden videre er "strunt", - men det sidste led i Almquists udbrud, at "ingen ens bjuder till att göra sådant..." har ofte for mig været den egentlige "vanskelighed". (Og altså ikke Grundtvig). Den side af sagen, som jeg her har ført den gamle svenske skjald i marken for, kommer De ikke så meget ind på, dette, at ønsket, behovet for nye salmer, hvormed jeg mener *salmer for en menighed*, - også er noget man må have en slags anfald af tro på, for overhovedet at gide. Det er altså ikke uden videre min opfattelse - og her er jeg enig med Dem - at den almindelige sækularisering er skyld i, at digtere, navnet værd, næsten aldrig nutildags skriver salmer. Egentlig heller ikke at religiøst sprog skulle være trængt ud

af poesien, - tværtimod er der vist altid en religiøs rod og årsag til digtning, der også slår ud i udtrykket.

Den tilsyneladende umulighed ligger snarest i, at digteren ikke oplever et fællesskab med en menighed om det tids-svarende religiøse udtryk. Dette er, her i landet, Ole Sarvig et nærmest ulykkeligt eksempel på. Hvad Torben Brostrøm engang har kaldt "modernitetens salmer" er alt for ofte kun den ensomme sjæls bekendelser eller anråbelser, uden menigheds-fællesskab, men måske et fortvivlet råb om det. - Men et i den forstand personligt ærinde er jeg overhovedet ikke ude i!

Ikke desto mindre ligger vanskeligheden især her, - og det kirkelige vokabularium, de nødvendige henvisningers "understatement", som skulle ligge under "postulanterne" i en sangbar tekst, der jo ikke skal være nogen egentlig litterær eksploration, men umiddelbart en medviden og stemning hos de syngende, er ikke noget, man kan tage for givet i en moderne almen situation. (Desuden, må det indrømmes, er det kun få poeter i dag, der kan eller vil skrive metrisk anvendelige vers til fællesbrug. Og hele problemet omkring en ny fællesform, der passer naturligt til sproget, er aldrig taget seriøst op).

"Vanskeligheden" kan altså ligge i at tro på behovet, at "mande sig op" til at gå ud fra, at behovet findes. Og det kan altså af og til lykkes. Men kun når vanskeligheden glemmes. Hvis den opleves, skal man helt lade være. For så kommer der kun private eller andre uvedkommende ruelser og lallerier ud af det.

De gør et stort nummer ud af Deres tese: at anledningen til at lave kunst, til at skrive digte - og altså salmer - *kun* kan komme fra anden kunst, andre digte, andre salmer. Og at digtere normalt lyver med hensyn til, hvor deres digte kommer fra. Men denne opfattelse er da i sin firkantethed på det nærmeste lige så løgnagtig som de digterløgne, De mener, man altid kan afsløre! Kunstnere lyver ganske vist ikke så sjældent om deres påvirkning og kilder. Hyppigt på den måde, at de forties. Men det er langt fra så almindeligt - eller så naivt - som De nærmest påstår. Tværtimod er det en ret væsentlig del af litteraturen idag, der består af digteres mere eller mindre selvbiografiske "selvsyn", hvor der meget åbent tales om indflydelser, afhængighedsforhold,

andre digteres og i det hele taget kunstværkers betydning o.s.v. Mange sådanne værker er tilmed berømte. Af eksempler fra de seneste år kan nævnes bl.a. Lars Gyllenstens selvbiografiske essays og Erik Knudsens bog "Uafgjort", hvor han fuldstændig åbent og generøst taler om sine valgslægtskaber, påvirkninger, aner o.s.v. og siger, at vi alle arbejder i en kontekst - han kunne lige så godt have sagt: tradition. Picasso har også udgivet notater om sin "tyverier". T.S.Eliot arbejdede i mellemkrigstiden med tanker om forholdet mellem tradition og individuelt talent på en meget omfattende måde, også således, at han så, at ny kunst ikke blot i heldige tilfælde er evolutiv, men tillige med stor nødvendighed forandrer (billedet af) den ældre. Men noget i det synspunkt, som *De* blankt synes at acceptere, kan næsten virke som en ensidig forenkling og forfladigelse af sådanne Eliotske tanker.

På den anden side ligger der *selvfølgelig* også personlig oplevelse bag det kunstneriske udtryk. Ellers kom det aldrig i stand. Og ellers var alle kunstnere udelukkende epigoner. Og det er jo noget vrøvl.

Men *De* indfører denne tese, - at digte kun skrives over andre digte, - i forsøget på at få hold på mit forhold til de danske salmister, især den store Grundtvig. Flere af Deres iagttagelser (ikke alle) er ret hårtrukne. (Jeg har, som antydnet, iøvrigt ingen frygt for indflydelse, tværtimod. Jeg betragter den i grunden som et "senkulturelt" - nærmest parvenu-agtigt - ungdomstræk, der kan præge digterspirer, men er fjernt fra en mere håndværksmæssig indstilling). Det konturopløsende i Deres betragtningsmåde kommer af to ting. For det første, at *De* holder *Dem* til den ensidige tese. For det andet, synes jeg, at *De* begår den fejl, som netop mange, især litterært orienterede litterater begår: at regne med, at indflydelsen kommer fra det mest "nærliggende" hold, her fra digtning af samme kategori og i samme sprog. Ligeledes en anden, sær, fordom, nemlig at kunstnere så at sige konkurrerer. (Sophus Claussen talte imidlertid om et stort tværgående broderskab, over tider og lande).

Inden jeg går videre, må jeg vist belemre *Dem* med nogle få lidt

private baggrundsbemærkninger. De er relevante, uanset at jeg naturligvis er opmærksom på, at påvirkning i høj grad kan unddrage sig bevidstheden. Jeg kommer fra et indre-københavnsk, temmelig "kirkefremmed" miljø. Jeg er ikke opdraget med kristne salmer. Der er så godt som heller ikke nogen akademisk prægende islæt i min opvækst. Det nærmeste man kom til noget i dansk tradition var en slags radikalisme, for hvilken jeg tidligt var indifferent. Jeg har ikke "gjort oprør" mod overtagelsen af en kulturel bagage, da den ikke fandtes. I skolen kom jeg kun meget sporadisk i kontakt med dansk litteratur. Uden at komme nærmere ind på hvad der førte mig ind på digteri gennem et halvt århundrede vil jeg blot sige, at jeg, da jeg var 16-17 år ville være maler og begyndte at udstille malerier på Kunstnernes Efterårsudstilling i København. Men omtrent samtidig begyndte jeg at skrive, bl.a. digte. Det skete ikke mindst under indtryk af efterkrigstidens Europa, hvori jeg rejste i mine unge år. Og under kraftig påvirkning af især franske og engelske moderne digtere. Men også af de store religiøse og mystiske tænkere. Jeg var tidligt optaget af at forsøge at udtrykke, hvad jeg vil kalde sansningens mysterium. Det er denne side af mine efterhånden mange digtbøger, som bl.a. Løgstrup har været optaget af senere. De fleste af de "valgslægtskaber", jeg kunne opremse fra verdenslitteraturens poesi, vil vise min tilbøjelighed i denne retning. (Det er i mange tilfælde erfaringer og vendinger fra mine tidligere digtsamlinger, der på en ny måde indgår i mine salmeforsøg). Hvad jeg i denne forbindelse her kalder "mysterium" er - også - et rent hverdagsfænomen.

For ikke at fortabe mig væk fra det, jeg her vil skrive til Dem, vil jeg slutte den private ekskurs med at bekende, at jeg først begyndte at overhovedet læse dansk litteratur af kvalitet temmelig langt inde i voksenalderen, (måske lige bortset fra H.C.Andersen og få andre, som dog fandt vej til "barnekammeret"), og det uden nogen skoling eller metode. Til gengæld da med en slags "målestok", hentet mange steder fra, og først meget langsomt kom jeg "hjem" i en fornemmelse af at tilhøre en tradition her. - Den har jeg til gengæld - også - siden arbejdet med. Dog aldrig uden en vis distance til dansk "mainstream" i smag og tankegang.

Angående mit forhold til dansk og nordisk litteratur er det etableret sent og gradvis, når man dermed mener et nært og mere grundigt studium. En af de forfattere, jeg i begyndelsen var meget optaget af, var M.A.Goldschmidt, af mange grunde. (Iøvrigt dukker en vending af ham op i begyndelsen af min salme "Tænk, at livet", som De ikke omtaler, - den synges nu ved begravelser). Men hvad jeg ovenfor bekendte, modvirkedes især af *det* fællesskab med dansk tradition, man opnår gennem kendskab til Biblen. Fra mine yngste år har jeg nemlig været fascineret af især GT-skrifter, Salmernes Bog, Esajas profetiske udgydelser o.a., og først senere - til gengæld intensivt - af NT. Det kan altså have haft den betydning, at meget af selve *stoffet*, da jeg for nogle år siden syslede med tanken om at inddrage det kristne alvorligt i min - næsten permanente - religiøse optagethed, var noget jeg fik fælles med den religiøse digtning i Danmark. Den danske salmeskat har kun engageret mig periferisk indtil for ikke så mange år siden. Jeg har skrevet "salmeagtige" digte så at sige siden min debut i 1949, men konfessionsløse i almindelig forstand. Først her i det seneste tiår har jeg læst nogle af de mange gode danske salmer med noget, der ligner intensitet.

Dette forhold kom jeg til at stå langt friere i, end vist nogen anden i vor tid: jeg var ikke hæmmet af nogen ateistisk, radikalistisk eller anden a-religiøs tradition, som jeg næsten er immun for, som al anden erstatningsreligion. - Men jeg har heller ikke været bundet af nogen "medfødt" kristen tankegang eller opdragelse. Da jeg derfor sent begyndte at læse de danske salmer, var det også på en måde at gå på opdagelse. En af de ting, man opdagede, var også - forbløffende - i hvor høj grad Den danske Salmebog er en forvanskning. Jeg har ikke noget videre kendskab til de kirkelige stridigheder eller skiftende tiders særlige teologiske farvning af salmernes retning, og det interesserer mig ikke særligt. Det er faktisk ret få af de mange salmer, jeg har fundet virkelig næring i, deriblandt naturligvis en 30-40 stykker af Grundtvig. Men mere end halvdelen af salmebogens tekster er enten direkte ringe poesi eller, en meget stor del, danske tillempninger efter især tyske forlæg - eller oversættelser, der langt fra altid kan måle sig med originalerne. Salmen som en folkelig brugskunst kan man imidlertid ikke i alle tilfælde stil-

le de største kunstneriske krav til, - og dog, synes jeg. Jeg beundrer de store danske salmister, men jeg har ikke noget devot forhold til hverken Kingo, Brorson, Grundtvig eller Ingemann, som jeg alle sætter pris på og har lyttet til. Jeg har *ikke* lyttet efter "fejl" hos dem, - som De besynderligt går ud fra, - eller tænkt på at måle mig med dem, men jeg tager dog deres indsats med et gran salt, når jeg skal bekende mine forhold til dem som poet i det 20. århundrede.

Og den indflydelse, som De tillægger forskellige salmister og andre danske digtere på mine egne forsøg, forholder det sig faktisk ret meget anderledes med, end De søger at påvise.

Hvad De i Deres artikels 3. afsnit - Fortidens ekkoer - allerede søger at påvise vedrørende min bogs første tekst, "Ud af natten", er virkelig grebet ud af luften. Denne sang har kun helt periferisk noget at gøre med de danske salmister, De nævner, og det ret svævende, i tonen, det melodiske i stemningen. De ekkoer, som sangen meget bevidst leger med, kommer nok mange steder fra, fra alt, hvad man kan kalde "fortrøstnings-poesi", men netop ikke fra de salmer og salmedigtere, De anfører. Nogle af de billeder, De mener at "genkende", er rent ud sagt en johannæisk fællesarv, som hverken Jakob Knudsen eller Ingemann har patent på. Nej, denne tekst er temmelig direkte opstået af et morgen/aften-motiv i et beredskabsdigt af René Char fra krigen, optaget i hans samling "Fureur et Mystère", 1948. Chars digt betog mig i sin tid, bl.a. fordi det i sin indforståethed med døden kunne minde noget om vores egen unge krigsdigter Morten Nielsen. Chars digt bygger direkte på tidens historiske mørke-oplevelse, men denne oplevelse af vilkåret, forekom det mig, var også universel. Chars digt er ikke metrisk. Ideen til mit digts verseform har måske et lille ekko af Brorsons metrik i sig (rokoko-viser), men jeg har overtaget formen og rytme-faldet fra en vise af Cornelis Vreeswijk fra 1970. Ordet "slukt" er lidt af en nødforanstaltning for rimet, men egentlig smukt, synes jeg. I dette tilfælde er det opstået som en slagssvedisme (det svenske *släckt* er forlægget) og har altså intet at gøre med Hostrup, som jeg aldrig har læst. - (Iøvrigt kan jeg slet ikke, som De, se noget i og for sig kliche-agtigt i linier som "Vi elsker livet" i en sang! Ejheller, som jeg har hørt, at man

ikke kan erklære livet sin kærlighed i en salme. Det må komme an på, hvilke andre ord der lægger op til et sådant udtryk (i et omkvæd).). Det er også på en måde af dødsbevidstheden at kærligheden - og taknemmeligheden - overfor livet opstår, heri bekendes også en vigtig moderne indsigt, eller noget "vi" har glemt! Lampebilledet i sangen har heller ikke, som De regner med, noget med Jakob Knudsen eller andre danske forgængere at gøre, men stammer fra Chars digt (en vågelampe, og en sådan forekommer iøvrigt flere steder i NT.). Frugten og grenen er en stikling fra Johannesevangeliet.

Forresten mener jeg, at min tekst *kan* måle sig med de forlæg, De - altså galt - tillægger mig. (De synes forøvrigt at nære en underlig ringeagt for Ingemann). "Ud af natten" skrev jeg som en art parallel til mit eget ældre digt "Ud af intet", der som solo-madrigal står andetsteds i "Giv dagen dit lys". Det er et moderne digt fra 1960erne.

På den anden side kan jeg da kun være glad for, at min lille sang fremkalder så mange associationer hos Dem til kendte danske salmer, det viser i mine øjne, at det siger noget essentielt, - altså har tradition, som det korte digt imidlertid anvender uafhængigt af de forbilleder, De læser ind.

Så påstår De, at de to følgende tekster, "Vinduesmorgensang" og "Gud elsker dig med dine fejl" er variationer over Brorsons "Op al den ting, som Gud har gjort". Hertil må jeg sige: Nej, det er de på ingen måde. Det er mig helt ubegribeligt, at nogen kan læse dem sådan. Det må skyldes Deres teses tvang til indavl i synsmåden. Den lille morgensang er til en vis grad en variation af hyppigt forekommende formuleringer i mine digtsamlinger siden 1950erne. Forundringen over skabelsen behøver man ikke at gå til den unge, endnu lykkelige Brorson for at vække! Det er sikkert nok, enten at være samtidig med f.eks. Frank Jæger eller selv have øjne i hovedet. Desuden rummer den lille sang et ekko af et murbillede af den persiske sufi Farid-ud-din Attar. At undres over, at noget i det hele taget er til, det er selve grundlaget for al religiøs følelse, så mine vers har her ingen påviselige, bestemte aner. Desuden er første strofes opfattelsesmåde moderne, d.v.s. inddrager tidsfaktoren, foranderligheden som noget permanent på en måde, som vist må siges at være utæn-

kelig i f.eks. et 1700-talsdigt: mur, bark og bølger læst som skrift i tiden. Livets råb om *væren* er desuden i denne form uforenelig med Brorson eller andre pietister. At sammenligne denne lille sang med Brorsons store og eneste skabelsessalme forekommer mig helt misvisende - eller også, kunne man sige: en alt for indlysende selvfølgelighed hvad stemningen angår. Derimod umuligt kunstnerisk og sprogligt. Kort sagt, holdningen og tonen i det lille digt er fuldstændig moderne og trækker ikke på nogen dansk salmist fra fortiden.

Hvad den næste tekst angår, som De også indlæser en variation til Brorson i, så er det her om muligt endnu mere absurd. De synes helt vildført af deres tese. Måske skyldes den læsning blot versemålet (og slet ikke indholdet), men dette jambiske, firelinede mål med skiftevis 4 slag og 3 slag, skiftevis mandlig og kvindelig udgang er jo så almindeligt i europæisk lyrik, at der må være flere tusind tekster i verden, der kan synges på den samme melodi! Min teksts indhold i "Gud elsker dig med dine fejl" er "dristig" i forhold til kirkelig tradition. Der er nok en bagved liggende anelse af Lukas-stedet om de syv djævle, men først og fremmest handler det om nådens ubetingethed set i lyset af Jungske tanker om erkendelse af vores skygge. Jeg skal ikke indlade mig på selv at analysere og udlægge digtet, det er gjort af andre, der, som jeg håbede, har ladet sig provokere af indholdet. Men det drejer sig om Jesu virkes lettelse af slægtens arvede skyld. Det antyder også en nyfortolkning af anger-begrebet. Hverken Grundtvig eller Brorson har det mindste at gøre i denne tekst, der handler om den nødvendige selverkendelse i vor tids situation. Salmen har ingen aner i dansk hymnologisk tradition.

Så er jeg jo lidt ked af, at De finder teksten "Pinselue", som fik Højskolernes førstepræmie for en ny dansk sang, ligefrem pinlig. Den er skrevet i en vis overstadig stemning, - og det er tilladt at ta'en dram til. Den "konkurrerer" heller ikke med nogen anden dansk salme, men er som fællessang en glad leg med fællesskabets idé. Det er også kedeligt, at sangens anslag minder Dem om poppedrengene Heick og Seebach og resten om en overføring af "Der er noget i luften". I virkeligheden er åbningslinierne, der bærer sangens stemning, så godt som identiske med ordene i

det jødiske ritual, der indleder måltidet ved festen til minde om udfrielsen fra Egypten. Den jødiske fest, som jeg kender, har en del mindelser om den kristne pinse i henseende til lethed, løsningen af tungebåndet og en dansende opstemthed. Disse åbningsord er mit forlæg. Dertil kommer så den kristne forestilling om Ordets fest. Jeg har ikke modtaget indflydelse fra nogen kendt dansk sang.

Om min dåbssalme, "Vor Herre tar de små i favn", skriver De, at den *reviderer* "Herren strækker ud sin arm", men dette er også fuldstændig galt bestik. Jeg har ikke drømt om at udvide eller revidere denne lille, ret tamme, kedeligt forældede salmestump, som Grundtvig har omplantet fra engelsk på en ret klodset måde, og som er, hvad man i åringer så tit har ladet sig nøje med under dåbshandlinger her i landet af mangel på bedre! - Jeg har ikke så meget som skævet til den formulering, før jeg nu er blevet mindet om den.

Og så forstår jeg slet ikke, hvorfor De synes, at min salme "Sidste nat på Oliebjerget" *skal* sammenlignes med Kingos pragtsalme "Om Jesu Sved udi Urtegaarden" -? Er det ud fra et påtaget dogme om nødtvungen palimpsest? Er det p.gr.a. det givne motiv? Jamen det er da et fællesgods. Min tekst ligner hverken i verseform eller billedvirkning på mindste måde Kingos storsalme. Så hvorfor sammenligne?

Selve *scenen* på Oliebjerget hører til de mærkelige i NT, derved at det er en scene uden vidner, og derfor en ren imagination. Den har fristet mange malere, og jeg har bl.a. haft El Greco i tankerne. Men min hovedinspiration til denne tekst er imidlertid 3. sats af Mozarts g-mol kvintet, K. 516, som indgående er omtalt i Alfred Einsteins Mozartbiografi, og som har fascineret mig gennem mange år. Jeg henviser til Mozart-kvintetten i mit digt "Skærtorsdag", der står i min bog "Her omkring" fra 1974, og til denne nye salmesamling havde jeg stor lyst til at rendyrke Getsemane-motivet, hvad jeg har gjort ved bl.a. at lytte til frase og rytme i Mozarts sats, hvorved mit metrum opstod, som det nu er. Digtet har således slet ikke noget at gøre med Kingos salme, heller ikke i idéen, som har en særlig drejning, beregnet for vor tid.

Det er i det hele taget mærkeligt, at Deres efter min mening krampagtige læsemåde bl.a. betyder, at De midt i talen om indflydelse overser, at der både i kunst og i biologi findes arvelighed, blot netop ikke identitet med forgængerne. Og kunstneres drift til at "begynde forfra" rinder ikke af vilje til revisionisme. Det er væsentligt og gør egentlig fikseringen af konkurrencemomentet til barnagtig tidsspilde for alle andre end fanatikere. Man overser så, at samtidens virkelighed spiller så stor en rolle, at det enkelte værk ved selve sin æstetik kan dateres nøje og helt hører hjemme i et bestemt år, - uden at den omstændighed er til benefice for epoken, måske tværtimod. Om forholdet til sine gamle "valgslægtninge" i billedkunsten udtalte Giacometti i et interview med rolig ironi: "Mine aner er mine børn". - Om jeg har noget litterært forlæg for "Sidste nat på Oliebjerget", så er det ikke et dansk, men snarest et gammelt indtryk fra Rainer Maria Rilkes interessante digt "Kristus på Oliebjerget" fra 1907, i et mørkt erindringsglimt, men således, at min salme ikke korriigerer, men polemiserer mod Rilke, der som bekendt helt fortolkede scenen som absolut gudsforladthed. I anlæg og sigte er min salme enestående i dansk kristen poesi. Det er også talende, omend altså beskedent, at De overhovedet ikke i Deres artikel prøver at påvise noget vedr. salmens lighed med Kingos, hvad der dog også havde været umuligt. Min salmes formulering bygger på den opfattelse, at Getsemane-scenen har en vis parallelitet med fristelsen i ørkenen, i ingen af de to vidneløse situationer, i begyndelsen og i slutningen af Jesu "karriere", falder han for overlevelsesfristelsen! Dette er noget af det vigtige og gribende i de to legendariske hændelser. Havde Jesus været en "helt" (eller frihedskæmper) skulle han have valgt overlevelsen, - det var jo let nok! Men han var ikke en helt. Han valgte at følge Guds vilje. Det er bl.a. det "moderne" i teksten.

Når De synes at salmen "Klart vand" er en version af Richardts "Et kors det var det hårde trange leje" må det simpelthen skyldes at jeg også anvender bifiguren Simon af Kyrene, hvorved jeg jo sender den gamle salme en hilsen. Men at opfatte digtet som helhed som en *version* heraf er mildt sagt taget med tang og får mig til at spørge: hvordan fanden kan man læse på den måde? Tekstens indhold og dens opstemthed er jo noget helt forskelligt fra

Richardts og drejer sig om at modtage gudsriget, der, som det sker et sted i NT, er som et glas rent vand, Jesus henviser direkte til den klare drik. Det er i moderne regie et digt om livstaknemmelighed og kravet om at give dagen sit eget lys, også en vending der henviser til Jesu egne ord i NT. Det er ubegribeligt, at De kan læse på den måde, De her gør... De skriver ganske vist: "vi kunne blive ved..", altså med at fejllæse og misfortolke på denne måde, - og det vil jeg såmænd - desværre - gerne tro, når man er så forhippet på en snæver tese, som altså *skal* passe!

Jeg må gentage at fejlen sikkert ligger i den ubrugelige påstand om, hvordan kunst (o.lign.) opstår. Der ligger en mig ubekendt teoridannelse bag, som mine salmeforsøg altså har været prøveklud for, og som, hvis De ellers anvender den nøjeregnende nok, hermed beviser sin uanvendelighed. Den synes præget af en dybtliggende uvidenhed om kunstnerpsykologi, om man nu tør sige det så flot, når man selv er offer for "behandlingen". I virkeligheden kommer de stimuli, der kan resultere i et værk, på meget lunefuld måde utallige steder fra og består af tilsyneladende logisk helt uforenelige elementer. Men De vælger at indskrænke synsfeltet - her ikke mindst det litterære - ved udelukkende at betragte de nutidige salmer i lyset af foreliggende ældre danske salmer, - hvorved det på forhånd iøvrigt vil være vanskeligt at få øje på nyheden. - Men hvor havde de gamle salmister deres kilder? Det er vel kun i ret få tilfælde, de reviderede hinanden på ensartede storformer, og jeg vælger at se bort fra Grundtvigs "forbedringer" af bestemte forgængeres bestemte værker. Det ringeste, de frembragte, var i reglen de tillempede oversættelser fra især tysk og engelsk. Noget af det bedste opstod *også* spontant, i nogle af vore allerbedste salmer under indflydelse af dybe personlige omvæltninger og kriser samt af en helt anden slags kunst end salmer. Brorson f.eks. var i udpræget grad *musikalsk* inspireret, af ofte verdslige vandretemaer som han anvendte til sit eget formål, sprogmusikalsk og billedsprogagtigt. - Den indflydelse, mine forsøg er næret af, er kun i begrænset omfang de gamle danske salmer, selv om jeg har søgt at indleve mig i denne tradition. Det hører i høj grad med. Men jeg har ingenlunde siddet og nørklet med revision af forlæg fra hverken Kingo, Grundtvig, Brorson eller Ingemann. Hvad den musikalske

- ofte raffinerede - metrik angår, må jeg især vedgå stimuli fra Brorson, han er en pragtfuld versemager. Men det er faktisk ikke Brorson, jeg i den henseende har lært mest af, det er Bellman! Og vel at mærke ikke hans ret tørre salmer, men hans friske verdslige sange og "epistler". De ligger bag mange af min bogs tekster, på forskellig måde.

M.h.t. Deres omtale af to tekster, De kalder filosofiske, har jeg et par bemærkninger. "Viden" spiller ikke så meget på det platoniske eller paulinske, som De indlæser. Det er mere en manøvrering over det videnskabelige verdensbillede i en slags komplementaritet med sansernes og religiøsitetens. Det er for så vidt mere Epikur end Platon. Teksten er konkret og ligetil, skrællet for fedt. Hvad der sker er ikke helt, som De gengiver det. Der sker en forvandling af synsmåden - gennem poetisk ræsonnement. Først siges, at vi kun ser en lille del af det hele, men har en tilbøjelighed til at videregive vores fejlviden - som sandhed. Men dernæst plæderes der lyrisk for en nøgternhed, der består i at leve med i, deltage i den hændelse (eller vederfarelse) som tilværelsen er, at participere i virkningen, at være del af stoffets kraft, hvilket kan være netop *danserens* indsigt. Slutstrofen er et tilsyneladende paradoks, for her giver teksten øjet ret i det, det ser: solen står faktisk *op* og den går *ned*, det er øjets erfaring, og hjertet bekræfter sansningen. De mener, at der er lidt Grundtvig heri, og det kan godt være. Jeg holder meget af Grundtvig, hvor han er god. Alligevel er det ikke ganske simpelt "Morgenstund har Guld i Mund" der spiller ind: ligheden går vel dybere, så at sige bagom et Grundtvigsk blik, og Grundtvigsalmens pudsige naivitet er ikke til stede, iøvrigt er denne salme hos Grundtvig idag lidt ufrivillig komisk p.gr.a. associationen til guldtænder og tandlæge. Min tekst har nok været om ad den indiske digter og mystiker Kabir og hans gynges. Han betragtede dans og musik som *erkendelse*.

Men så skriver De også, som om det er uimodsigeligt, at min privilegering af "sans" og sansning skyldes Løgstrup. Men det er da at vende sagen på hovedet! Det var jo Løgstrup, der opfattede min digteriske brug af sansningen som et religiøst anlæg, ikke mig der fandt denne æstetik hos ham. Og netop indholdet i "Viden", som er en version af en tyve år ældre tekst af mig, hører til det

materiale, som K.E. Løgstrup har anvendt. Det er altså ikke mig, der poetisk taler Løgstrupsk, men Løgstrup, der inddrager det, han ser og lærer hos kunstnere og poeter i sin filosofiske metafysik. - Og idéen om, at vi *ved* - eller forstår - igennem kærlighed skyldes jo ikke, som De synes at tro, Grundtvig, men er en hovedtanke hos Pascal.

Den anden tekst, De kalder "filosofisk", den som hedder "Vil vi begribe det?", er formelt og indholdsmæssigt skrevet som en vise over de tre begreber: kærlighed, agtelse og tillid, således at hvert af disse ord loddess i hver sin strofe i deres nutidige tvetydighed. Ordene, begreberne gennemspilles tematisk på de så at sige "modsatrettede" holdninger, der kan ligge bag dem, alt efter de sammenhænge, hvori de bruges. Ordene er ikke bare nævnt, men nævnt på måder, der netop *viser* deres vidde og muligheder. Denne leg med tonefald fandt jeg netop egnet for viseformen. Det er rigtigt, som De siger, at der her korresponderes med Ole Jensenske og Løgstrupske begreber, og det er fuldstændig bevidst og skyldes naturligvis, at de to teologer - også - tænker poetisk! Hver strofe eksemplificerer ordenes dels "negative" dels "positive" ladninger og *tolkes* således påny gennem den daglige spontane brug af dem. Derfor er sangen opstillet skematisk, beregnet på den sungne fremførelse, og opremsningens gentagelsesteknik er delvis lånt fra en kendt vise af Georges Brassens. Modsætningerne er netop sat dramatisk op, som en art monologiske replikker over begrebernes dobbelte mulighed på en måde, der kan svare til det objektive korrelat, De savner.

I forbindelse med tilblivelsen af "Højsommers natlige hymne" har jeg ikke overvejet en eneste af de digtere, De nævner som mulige forlæg, selv om jeg er bekendt med teksterne. Heiberg ligger mig fjernt, men det gør Ingemann og Novalis ikke. Men det er nu sådanne ekkoer, De har lov til at høre. Hymnen er snarest et lydmaleri i en vis post-romantisk sfære hinsides gængs salmesprog, men altså en hymne til skabelsen. Selve "scenariet" er personligt oplevet og går igen fra andre sager i mine verdslige bøger. Her er imidlertid en vis drukken indflydelse fra Grundtvig - men især fra Bellman - i det lydmaleriske sujet. Men den grelle, nærmest ekspressionistiske sprogbrug og kolorit findes ikke hos nogen af dem, de nævner. - Derimod har det "voldsomme" i farven

måske noget med Ingemann at gøre, han er jo den helt store kolorist blandt vore salme-klassikere.

Nu nærmer jeg mig slutningen af dette anstødelige brev. En af de ting, der har undret mig, er, at De, når De lægger så megen vægt på Grundtvigs geni og udstrålingen fra ham, i de fleste tilfælde her *ikke* komparerer med hans bedste præstationer, men sådan lidt mere beskedne tilfilinger hos ham. - Ligeledes kan det virke vilkårligt, at De jorder f.eks. "Pinselue" uden at have hørt klangen i åbningslinjen, mens De slet ikke omtaler den langt vægtigere, "rigtige" pinsesalme "Helligåndens komme". Og sådan er der en del, der virker tilfældigt og vilkårligt til benefice for Deres synspunkt, hvad man kan finde en smule mistænkeligt. Et faktum, De ikke kan se, er, at der bag teksterne i bogen ligger mange andre stimuli end lige netop den danske salmeskat, som imidlertid også er af betydning, men på en anden måde, end De har opfattet. Og dermed falder Deres tese.

En hovedkilde er NT.

Jeg har ikke interesseret mig så meget for de ny-testamentlige "episoder" etc., men for visse Jesuord, udsagn og billeder - og har ladet mig influere af den ny-testamentlige ånd og stemning, så godt, som jeg kunne. Og jeg har søgt at indskrive mine salmer i en anden regie end forrige århundredes og tidligere tider. En art nutids-kontekst, men med fornemmelsen af "dansk sang" bevaret. Desuden har jeg forsøgt at tage fat på de ømme punkter, der især er nutidens i forhold til folkekirken og kristendommen.

Andre moderne digtere, samt viser, malerier, andre typer tekster og udtryk har betydet meget, - ja mere end lige netop de kendte danske salmer, som jeg beundrer og faktisk ikke drømmer om at konkurrere med, for det er ikke *min* ambition.

Jeg har bemærket, at der er noget betænkeligt "hensigtsmæssigt" i Deres valg og eksemplifikation af mine tekster. Især måske ved det, De går uden om. F.eks. er den opstemte sang "Trinitatis Krone", der i sin enkelhed metrisk skifter mellem trokæer og anapæster og "imiterer" en primitiv trehed af ord/melodi/dans i et tidsaktuelt billede, uomtalt. For den kan jo umuligt anskues ud fra en tese om at salmer opstår af andre salmer. Ved kun at betragte tekster, som De *tror* kan passe i Deres teoris afprøvelse - og springe andre, der til formålet anses for uegnede, over,

bruger De, synes jeg, et fif, der desværre ikke er helt ukendt, men usagligt. Metoden bygger på den berygtede "skumlæsning". Efter skimming fremstår et materiale, der kan betjene den teori, man vil prøve, idet man ser bort fra det hele - og det, der ikke kan. Således kan man få selve betragtningens genstand til at fortone sig. Det er en tryllekunst, man kan lære på universiteter.

I slutningen, d.v.s. i Deres afsnit 6, synes De at glæde Dem over min intention, som også nok er af samme art som i flere af mine andre bøger gennem 40 år, nemlig i sproglige akter at give skabelsen tilbage, hvor den hører hjemme, til den guddommelige magt. Det er det nærmeste, jeg har været ved et "program" (eller antiprogram) i mere end en menneskealder. I mine salmeforsøg er magten Jesus. At denne tendens hos mig overrasker Dem, er jeg selvfølgelig også lidt ked af, fordi det jo må betyde, at De ikke har været min læser. Men en afmytologisering af "kunstneren" som egl. skabende er et hovedanliggende i min...kunst. Det er en anti-romantisk grundopfattelse, som man af og til kan opleve at være lidt enlig med. - Med "anti-romantisk" mener jeg ikke en fornægtelse af den romantiske arv, der er uafviselig i modernismen. Hvad jeg distancerer mig fra er overtroen, mytomanien med kunstneren i rollen som skaber. Altså *dyrkelsen* af individualismen og især den indbildning at vi skylder os selv det skabte og er andet end oplevende partcipanter i skabelsen. Det ligger bag mit digteri at *henvise* til det numinøse. Og derfor kan jeg heller ikke skrive under på den vantro, at kunst blot opstår af kunst.

Men Deres betragtninger skuffer mig til syvende og sidst ved den faglige snæverhed. Deres påvisninger er tyndt funderede. Ikke blot ser De "revisionisme", hvor der intet forhold er, der kan indicere det, men De leverer en spredt fægtning på vendinger og signaler, der er fællesgods for enhver, der vil skrive salmer på dansk og tager ikke hensyn til de enkelte udtryks kontekst i min bog. Vurderingerne virker vilkårlige og enøjede, og i Deres ukritiske overtro på teorien skelner De på en søgt måde mellem f.eks. "evne" og "styrke" af mangel på stringens, hvilket lyder lidt af floromvunden højskolejargon fra ældre tid. I grunden oplyser De intetsteds noget om teksternes effekt eller udtryk, så det bliver ved de løselige sammenligninger. Og det er jo ærgerligt.

Jeg føler overhovedet ikke Grundtvig som en lammende størrelse, men glæder mig over at han kan være inspirerende. - Og det *kan* da også godt være, at jeg med tiden vil komme til at influere på ham! Hvem véd? Men det er bestemt ikke noget der optager mig. Jeg vil hellere med den svenske lyriker Gunnar Ekelöf mumle: "Högmodiga poeter! Eller dessa ödmjuka! Du har blott en storhet: det är att erkänna dig veta mindre än den vars stol blev tom".

Med venlig hilsen

Jørgen Gustava Brandt

PS: Jeg havde ikke tænkt mig at skrive så langt - eller så skrap - til Dem. Men forbavset over Deres læsemåde kom jeg til at tænke tilbage på den periode, da jeg skrev salmerne for mere end tre år siden. Jeg blev fristet til at imødegå Deres vilkårlige forkerte sammenligninger med mere konkrete og holdbare oplysninger om mine forlæg og kilder. Bogen blev til på 2-3 måneder, en ca. halvhundredede tekster, alle formuleret med henblik på at Ole Schmidt ville skrive melodier til, og det gjorde han successivt, som han fik teksterne tilsendt. Til slut lod vi det halve udgå, så bogen fik det nuværende omfang. Måske kan det lange brev få en smule "kildedehistorisk" betydning siden.

NOTE: K.E. Løgstrup skrev flere gange om mine digte, og jeg havde stor glæde af hans forståelse. Han indledte også en bog om mit forfatterskab i 1979, og det sidste kapitel i hans "Metafysik II" er en analyse af min lyrik som han anvender som konklusion på sit værk. I et med digtene beslægtet vokabularium kalder han udgangskapitlet "Værens sansning", hvorved sider af min poesi altså bidrager til hans æstetik.

ds.

! NB
=

FRA HYMNOLOGIENS OVERDREV

AF POUL GRUBB

En god ven af mig, der hader fester, kalder dem organiseret ked-sommelighed, fortalte mig glædestrålende, at han havde hørt et barn synge: "Ved sorg og selskabs plage". Denne fordrejning af Poul Gerhards tekst, som falder i munden lige så let som "Paradisets wienerbrød", har jeg kendt fra barnsben.

Det bragte mig imidlertid til at tænke på andre fordrejninger af salmelinier. Ved gode venners hjælp dukkede flere og flere op, men derefter dukkede også en vanskelighed op.

Det er næsten umuligt at skelne mellem de forskellige arter af forvanskninger. Spektret spænder fra børns fejltydninger af ubekendte ord over skoledrengesjoferter til erhvervskristendommens kæle- og øgenavne, og mere eller mindre bevidste humoristiske omskrivninger af salmenavne og salmelinier. Disse sidste er forståelige og en forståelig reaktion på for stærk brug af visse salmer. Karl Bjarnhof har i en novelle fortalt om begravelsessangeren, der for tolvte gang skulle synge: "Den store hvide flip".

Det er ikke særlig morsomt, det er derimod to små omskrivninger fra mit eget hjem. Ved den daglige morgensang opdagede vi, at min datter sang: "Ham følge vil tre svaler" (viltre) og: "Stjernen, uf hvor den støvet" (ej højt over støvet).

Til moro for familien sang min svigerinde, når vi gik om træet: "De drømme de lege skjul med dem" (jul). Vi ventede ligefrem på det, og nænnede ikke at rette hende. Min brors historie om en anden misforståelse i en julesalme tør jeg derimod ikke stå inde for: "De glæder sig de rutsjer hjem" (thi glæder sig Jerusalem). Provst Glad i Nr. Nissum fortalte mig derimod forleden om en navngiven søndagsskoleforstander, der med glade øjne og et barn ved hver side sang: "Den glæde søndagsskolen så, den har i verden ej mage" (søndagssolen).

Også følgende to, som er fortalt mig af kommunelærere, den ene fra Øresundsvejens den anden fra Skolen ved Hellig Kors kirke, de er begge forlængst døde og børnene måske også, er ægte: "Den lede ta'r min fod idag" (Den ledet har min fod idag). "En kimono til julefest" (Det kimer nu til julefest).

Kordegner Hjalmar Jørgensen fortalte mig engang om en dreng, der

ved et gårdmøde havde stillet sig op på en trækvogn og råbt: Skal vi så synge den: "Ingen er så lyk som far" (tryk i fare).

En enkelt verdenslig, inden vi går over til de mere tvivlsomme, har jeg selv hørt en lille pige, Ellen Jürs sige: "Så drog de frem til kvinders mænd" (men).

Til de mere tvivlsomme hører: "Damen går med raske fjed" (dagen). Og: "Sneglen med hus, paryk og vanter" (med hus på ryg vil vandre).

At et barn efter afsyngelsen af: "Blomstrer som en rosengård" spurgte sin lærer: "Hvorfor skal den sorte stær skæres for?", lyder derimod meget sandsynligt.

Men salmedigterne har nu også selv lavet ting, som dersom man ikke tænker fromt, er det rene vrøvl.

Grundtvigs blå øje i: "O, Kristelighed" og hans: "Bløde bøgestammer" i "Tør end nogen ihukomme", kan lige gå an.

Værre er det, at Brorson kalder: "Himlen er min ankergrund". I en dansk stil ville denne bemærkning få tre røde streger under sig og blive læst højt til moro for hele klassen.

Hjertet får meget på sin samvittighed, det skal ikke blot rime på smerte, lad det gå med det, men Adolf Langsted siger: "Nu bøjer jeg knæ og hjerte", og Kingo går et skridt videre i sin dejlige aftensalme: "Hvilestunden er i vente", han kan endog bøje sit "hjertes knæ".

Imod dette er præsters forsyndelser ved salmevalg for intet at regne, selv om det ikke er særlig heldigt at bruge Ingemanns: "Gå da frit enhver til sit" som sidste salme ved et bryllup. Eller at bruge Brorsons julesalme over alle julesalmer: "I denne søde juletid" til offergang, hvor degnen til sidst synger: "Halleluja nu har jeg nok".

ANMELDELSER

NIELS JESPERSSØNS GRADUALE 1573

AF CARSTEN E. HATTING

Facsimileudgave med efterskrift af Erik Abrahamsen (1935), Erik Dal og Henrik Glahn. Udgivet af Dansk Organist- og Kantorsamfund og Samfundet Dansk Kirkesang. København (Dan Fog Musikforlag) 1986.

Ved et samarbejde mellem Dansk Organist- og Kantorsamfund og Samfundet Dansk Kirkesang, og med støtte fra en række fonds, er det lykkedes atter at bringe en facsimileudgave af Jesperssøns Gradual på bogmarkedet. Mange vil huske Erik Abrahamsens udgave (for DOKS) fra 1935, og flere vil formodentlig have erfaret, hvor vanskelig den er at opdrive i antikvariatene. Ulrich Teuber og Søren Sørensen nævner i deres forord, at den har været en sjældenhed siden 1940. Der er altså grund til at regne med en betydelig interesse for nyudgaven, så sandt som det drejer sig om et af de to fornemste monumenter over den danske kirkesang i reformationsårhudredet - det vigtige sidestykke til Thomissøns salmebog (1569), der kom på tilsvarende måde for nu 20 år siden.

Nyudgaven er gjort på grundlag af Abrahamsens udgave, og hans indledning er derfor også med her. Den er stadig gyldig i sin kortfattede karakteristik af den vældige bog, dens tilblivelses-historie og nyudgavens kildegrundlag. Men Erik Dal og Henrik Glahn tilføjer meget på det lille halvthundrede sider, deres efterskrift optager, og bogen bliver derigennem et væsentligt bidrag til vort kendskab til det 16. århundredes bog-, liturgi- og musikhistorie i Danmark.

Erik Dal var, skriver han, fra begyndelsen mest på jagt efter oplysninger om fremstillingsteknik og bogbind. Det har i sig selv været givende. Den minutiøse undersøgelse af sidernes typografiske opbygning danner grundlag for en rekonstruktion af arbejdsprocessen i Lorents Benedichts bogtrykkeri, der bl.a. kan føre til en mulig forklaring på den lange produktionstid - et problem, Abrahamsen måtte lade ligge. Der gøres også grundigt rede for de tre udgaver (1573, 1606 og 1637) og opstillet en registrant over de bevarede eksemplarer, hhv. 37, 5 og 11, som har kunnet opspo-

res. Men mødet med de gamle, mere eller mindre komplette bind har ført Dal videre. Mange af dem bærer tilskrifter, der fortæller om proveniens, om pris, og usædvanligt vejr eller de indfører tekst til nyttilkomne salmer. Oprindeligt har bogen kostet 7 mark, en halv snes år senere er prisen steget til 9 mark, fordi den danske mark (og ikke den tyske daler) blev devalueret i 1584. I mange eksemplarer findes salmen: Fryd dig, du Christi Brud skrevet til, hvad der kan bidrage til en datering af den, og i flere andre: Guds Godhed ville vi prise (1586). Registranten medtager et fyldigt udvalg af disse tilskrifter.

Henrik Glahns afsnit indledes med liturgihistoriske overvejelser, f.eks. om anvendelsen af de latinsksprogede sange, der udgør størstedelen af melodierne hos Jesperssøn. På titelbladet står det anført, hvordan Frederik II har bestilt den fynske biskop til at udgive samlingen af latinske og danske sange til brug "effter Ordinantzens lydelse", men samme ordinans, der blev udgivet i 1537/39 samt 1542, 1553, 1562 og tre gange senere hen, tillader præsten at vælge mellem latinske (gregorianske) sange og danske sange efter situationen. Det er først fra Christian IV's tid, latinen helt afskaffes ved de danske gudstjenester, men Glahn skønner, at de nok kun har haft en begrænset levetid efter 1573 og sikkert kun har været brugt i de bykirker, som havde peblingekor.

I gennemgangen af melodistoffet tager Glahn hul på problemerne med en nøjere bestemmelse af de gregorianske melodier. Det danske stof er forlængst kortlagt, ikke mindst af ham selv, men det latinske forbinder sig med så mange udenlandske kilder, at de her gennemførte analyser fremlægges med forsigtig beskedenhed. Alligevel kan det demonstreres, hvordan de fleste melodier har typisk "germanske" træk (Abrahamsens terminologi) og jubilusmelismen er fjernet fra Alleluia-melodierne, en brutal forenkling. Melodiernes sammenhæng med den katolske meloditradition er dog stadig betydelig.

Man kan altså kun glæde sig over, at udgiverne ikke blot har overvåget genudsendelsen af en længe savnet facsimileudgave, men tillige med deres kyndige efterord har markeret forskningens stand omkring gradualet. Det siges rent ud, at der endnu er spørgsmål, man tør søge svar på, og udgaven vil naturligvis kunne danne udgangspunkt for videre arbejder. Som arbejdet her foreligger, er det en imponerende præstation og en inspirerende udfordring.

DAS HUSUMER HOFGESANGBUCH

Schleswig 1676. Faksimileudgave af Ausserlesene geistliche Lieder ..., Schleswig 1676. Herausgegeben von der Stiftung Nordfriesland. Nachwort von Ada Kadelbach. Husum Druck- und Verlagsgesellschaft. Husum 1986. ISBN 3-88042-314-8.

Mødet mellem dansk og tysk i Sønderjylland siden begyndelsen af middelalderen er en af de mest spændende og fascinerende sider af dansk kultur- og dermed også af dansk kirkehistorie. Af grunde, som det vil føre for vidt at komme ind på her, er Sønderjyllands historie - og kirkehistorie - imidlertid i det store og hele blevet betragtet som lokalhistorie med deraf følgende stedmoderlig behandling i landshistorisk sammenhæng. Der er dog tegn på, at denne historiske isolation er ved at blive brudt. Et af dem er den faksimileudgave af hertuginde Maria Elisabeths hofsalmebog fra Husum, oprindeligt udgivet 1676, der nu foreligger. Denne salmebog, der ansås for tabt, blev for få år siden genfundet i to eksemplarer, et der dukkede op i München, og som nu forefindes i Husum, og et, der findes på Det kongelige Bibliotek i København.

Hofsalmebogen fra Husum er i sin tid blevet til gennem et snævert samarbejde mellem enkehertuginde Maria Elisabeth af Slesvig-Holsten-Gottorp, der siden sin gemal, hertug Frederik 3.'s død 1659 havde resideret på Husum Slot. Som datter af kurfyrst Johann Georg 1. af Sachsen var hertuginde Maria Elisabeth opvokset i et genuint luthersk miljø og var hele livet præget af en levende og stærk luthersk fromhed, som hofsalmebogen fra 1676 var et af mange udtryk for.

Ada Kadelbach påviser i sin kyndige og instruktive efterskrift, hvordan hofsalmebogen fra Husum ikke alene er et interessant vidnesbyrd om den kursaksiske lutherdoms indflydelse (ikke mindst gennem hertugindens person) i det fjerne dansk-tyske hertugdømme, men også er et udtryk for den vilje til en selvstændig slesvig-holstensk kirkelig og kulturel profil, som få år tidligere havde givet sig udslag i grundlæggelsen af universitetet i Kiel (1665). Ada Kadelbach påpeger, at hofsalmebogen fra 1676 må være tænkt som salmebog for hele hertugdømmet, men at de politiske begivenheder i kølvandet på Den skånske Krig umuliggjorde alle planer i den retning, og at senest Den store nordiske Krig en menneskealder senere, hvor den danske konge gjorde en ende på gottorpernes

drøm om et uafhængigt hertugdømme mellem Danmark og Tyskland, satte et punktum for en selvstændig kirkelig-kulturel udvikling i området mellem Elben og Kongeåen.

Hertuginde Maria Elisabeths hofsalmebog fra 1676 er et blandt mange andre beviser på, at en sådan selvstændig udvikling kunne have været mulig. Salmebogen, der er redigeret af den rigt begavede hofpræst i Husum, Petrus Petræus (1631-1680) under tilsyn af enkehertuginde selv, samler i forbløffende grad det bedste fra den lutherske salmetradition og fra samtidens tyske lutherske salmedigtning, og hvad der gælder tekstsiden gælder i samme grad musiksiden, idet salmebogen hele vejen igennem er forsynet med nodesats. Teologisk-kirkeligt betegner hofsalmebogen fra Husum den senere lutherske ortodoksis åbning mod katolsk og pietistisk fromhed. Interessant er det at notere sig salmebogens interesse for at gengive, hvad man, hvadenten det er Petrus Petræus eller hertuginde Maria Elisabeth, har anset for den oprindelige tekst og melodi til de enkelte salmer.

Petrus Petræus ridser i sit forord den kristne salmesangs både bibelske og kirkehistoriske baggrund op og konkluderer, at salmedigtningen og salmesangen ikke har været "ohn mercklichen Nützen der Christlichen Gemeine". Og han føjer følgende praktisk-teologiske overvejelse til: "Denn was sind solche Gesänge anders/ wenn man sie recht prüfet/ als ein kurtzer Begriff der Aftickel unsers Christlichen Glaubens? vermittelst deren als eines erbaulichen Hülff Mittel auch den Einfältigen wegen der offtermahligen wiederholung und übung/ Erkänntniss/ Lehre/ Trost/ Gedult und Ermahnung gar füglich mag beygebracht werden" (forordet s. III v.). Som kuriøsitet kan nævnes, at Petrus Petræus til salmebogen har forfattet en række akrostikon-salmer til ære for ikke alene enkehertuginde og hendes døtre, men også for en række af hoffetsmedlemmer og ansatte.

Faksimileudgaven af de "Ausserlesene Geistliche Lieder" fra enkehertuginde hof i Husum fremtræder som et stort og stateligt kvartbind. Sammen med Ada Kadelbachs efterskrift vil udgivelsen forhåbentlig medvirke til videre forskning omkring også salmehistorien i det Slesvig-Holsten, hvis betydning for dansk kultur ofte er blevet overset, men næppe kan overvurderes.

Peter Balslev-Clausen

SINGING THE STORY II

Udg. af Gracia Grindal og Howard M. Edwards III. St. Paul, Minnesota, U.S.A. u.å. (1984). 20 s. noder.

Hymnologi og dermed salmedigtning indgår overalt, hvor der undervises i praktisk teologi, som en integreret del af faget, men det er sikkert de færreste steder, der også bliver undervist i at digte salmer. Det bliver der imidlertid på Luther Northwestern Seminary i St. Paul, Minnesota, hvor Gracia Grindal er associate professor i praktisk teologi og med regelmæssige mellemrum arrangerer kurser i salmedigtning, eller som det mere præcist hedder: "hymn text writing". Resultatet af disse kurser foreligger i et par hefter med tekster og melodier, Singing the Story, hvoraf nr. 2 nu foreligger.

Der er tale om et i det ydre upretensiøst hefte, der dog ved nærmere eftersyn viser sig at imødekomme alle tænkelige krav til en salmeudgivelse. Teksterne, 20 ialt, er forsynet med for de flestes vedkommende 4-stemmig udsættelse i klart og overskueligt notetryk. Gracia Grindal er selv storleverandør til heftet med ialt 10 tekster, kun overgået af heftets melodiredaktør, Howard M. Edwards III, der har skrevet 12 af melodierne til de foreliggende tekster.

Teksterne repræsenterer de traditionelle i det store og hele funktionelt bestemte genrer: Gudstjenestesalmer, lovsalmer og bibelhistoriske salmer/sange. Det er ikke mindst Gracia Grindal, der har skrevet de bibelhistoriske sange, hvoraf to, en gendigtning af salme 32 og en genfortælling af Jesu fremstilling i templet og Simeons og Annas møde med ham, bringes side 191-192.

Singing the Story II præsenterer sig som et salme-arbejdshefte og er som sådant en spændende udgivelse. Projektet vil dog næppe uden videre kunne overføres til danske eller for den sags skyld nordiske forhold, da det som sine forudsætninger har dels den angelsaksiske tradition for lyrik (og anden digtning) som akademisk skolefag, dels Gracia Grindals evne til at frugtbargøre denne tradition i et praktisk-teologisk universitetsmiljø. På vore breddegrader gælder dog det samme som i den angelsaksiske, både cis- og transatlantiske verden, at der skal mange - og kvalificerede - tilløb til for at sikre en frugtbar fornyelse af traditionen.

Da Gracia Grindal indtager en central plads i amerikansk-luthersk salme- og salmebogssammenhæng, kan Singing the Story II være et fingerpeg om kommende tendenser i amerikansk salmedigtning og salmepolitik.

Peter Balslev-Clausen

Psalm 32

Gracia Grindal

Swedish Folk Tune

1. How bless - ed are those whose trans-gres - sions
2. When lost in des - pair I grow sil - ent
3. But when I con - fess my trans-gres - sions
4. Be glad, O my soul, for God's mer - cy,

Are cleansed by the mer - cies of God,
And fail to con - fess all my sin
And flee to the strength of God's arm.
Re - joice and sing songs of great joy.

Whose sins have been gra - cious - ly cov - ered
My bones sigh with - in me for mer - cy
I'm hid - den and kept from my ter - ror
For mer - cy is com - passed a - round you,

By Je - sus own suf - f'ring and blood.
My strength fails like pools in the sun
In spite of the depth of the storm.
Be glad in your God and re - joice!

Into the Temple

Gracia Grindal

CANDLEMAS
Howard M. Edwards III

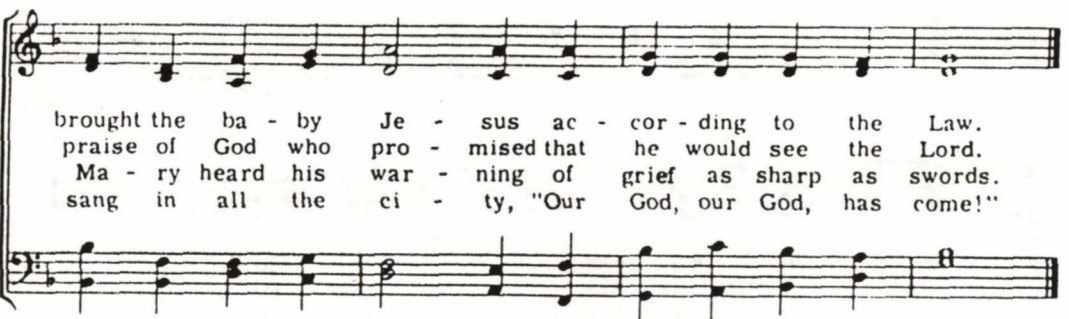
1. In - to the tem - ple with two tur - tle - doves the
2. In - side the tem - ple stood old Sim - e - on and
3. There in the tem - ple as he held the child he
4. An - oth - er in the tem - ple heard the song, old

qui - et cou - ple came to make a sac - ri - fice un -
when he saw them come he took the ba - by Je - sus
saw the light of God the ba - by was a sign of
An - na, pro - phet - ess. She came un - to them giv - ing

to their God in old Je - ru - sa - lem. They
in his arms and sang a glor - ious hymn in
hope for him he sang of end - less good. But
thanks to God. "O bless the Lord, O bless," she

brought the ba - by Je - sus ac - cor - ding to the Law.
praise of God who pro - mised that he would see the Lord.
Ma - ry heard his war - ning of grief as sharp as swords.
sang in all the ci - ty, "Our God, our God, has come!"

EFTERLYSNING

Se nu är salighetens dag för handen,
Nu klappar Jesus på ditt hjertas dörr,
Nu kallar Han, den gode, trogne Anden
Med samma hulda röst som ofta förr.
Så lyssna då, nu är ej tid att sofva,
Nej, upp att höra, lefva, prisa, lofva.

Ty dröjer du, det blir för sent kan hända,
Det blir för sent att vända om till Gud.
Och är en gång din sökningstid till ända,
Dig träffa icke flera nådens bud.
Så hör i dag hur frälsningsropet skallar
Som dig, just dig, till Lammets bröllop kallar.

Dessa verser står att läsa i Christlig Månadsskrift, Jönköping, januari 1866. Problemet är att dessa verser finns på danska: Se nu er salighedens dag forhånden. De finns i Aandelige Sange for Ungdommen, 3:e Oplag, København 1924, och Evangelisk Luthersk Sangbog, København 1965 (och naturligtvis i äldre danska sångböcker som jag inta har haft tillgång till).

Författare uppges vara Christian Leergaard Wolffsen, 1838-1902, om vilken jag inhämtat: "fabrikör på Bornholm, sångförfattare och sångboksutgivare".

När sången trycktes på svenska var Wolffsen 27 år. Sannolikt är den svenska texten original, och Wolffsen har översatt den. Det skulle vara intressant att få veta när sången första gången trycktes på danska, eller få en allmän orientering om Wolffsens sångdiktning: när kom hans sånger och sångsamlingar först i tryck?

Ragnar Värmon

BØGER TILSENDT REDAKTIONEN:

Christian Vestergaard-Pedersen:

85 salmeforspil (2. lidt ændrede udgave til 71 melodier i Den danske Koralbog samt tillæg på 26 forspil og 6 orgelkoraler).

Engstrøm & Sødring Musikforlag. Pris kr. 115,00.

FORFATTERNES ADRESSER:

Sognepræst Peter Balslev-Clausen, Ahlmanns Allé 14,

2900 Hellerup

Forfatter Jørgen Gustava Brandt, Maglevænget 6,

2791 Dragør Sydstrand

Antikvarboghandler Poul Grubb, Skyggelundsvej 9,

2500 Valby

Universitetslektor Carsten E. Hatting, Wiehesvej 11,

2900 Hellerup

Ragnar Värmon, Eslövsvägen 9, S-121 51 Johanneshov

Sverige

Kvartalsskriftet

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkr. 50 sider.

Udgives af Salmehistorisk Selskab
Københavns Universitet
Institut for Kirkehistorie
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K, Danmark.

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K, giro 2 20 11 19. Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af Hymnologiske Meddelelser.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Sognepræst Peter Balslev-Clausen, *sekretær*.

Ahlmanns allé 14, 2900 Hellerup. Tlf. 01 62 79 27

Universitetslektor cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, 1924 Frederiksberg C. Tlf. 01 37 39 73

Professor dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen, *formand*.
Kong Valdemars Vej 25, 4000 Roskilde. Tlf. 02 36 72 21.

Administrationschef Vagner Lund, *kasserer*.
Caroline Amalievej 27, 2800 Lyngby. Tlf. 02 88 48 65.

Sognepræst Jens Lyster, *næstformand*.
Odden præstegård, 4583 Sjællands Odde. Tlf. 03 42 62 96.

Universitetslektor dr.phil. Erik A. Nielsen,
Strindbergsvej 3, 2500 Valby. Tlf. 01 46 60 23.

Organist Henrik Fibiger Nørfelt,
Korsgårdsvej 16, 2920 Charlottenlund. Tlf. 01 63 23 80.

Universitetslektor mag.art. organist Torben Schousboe,
Tryggevej 132, 2700 Brønshøj. Tlf. 01 28 02 05.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende)

Henrik Fibiger Nørfelt (melodistoffet)

Vagner Lund (redaktionssekretær)

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:

Professor Leif Ludwig Albertsen, provst teol.dr. Allan Arvastson, univ.lektor mag.art. Skirne Helg Bruland, pastor Helge Dahn, administrator dr.phil. Erik Dal, statsstipendiat Svein Ellingsen, biskop Johs. W. Jacobsen, biskop Johannes Johansen, professor dr.theol. Theodor Jørgensen, sognepræst Holger Lissner, sognepræst Kaj Mogensen, rektor dr.theol. Bent Noack, konservatoriedocent Ingolf Olsen, domorganist Svend Prip, univ.lektor mag.art. Torben Schousboe, pastor Jørgen Schultz, generalsekretær pastor Erik Norman Svendsen, organist mag.art. Ulrich Teuber, kgl. konfessionarius dr.phil. Christian Thodberg.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat, Statens humanistiske forskningsråd samt N.F.S. Grundtvig's Fond.

Københavns Universitet
Reproafdelingen

2449

257

00

TORA GRUBB

J P^E HARTMANNS ALLE 31
~~2500 VALBY~~

88 2437

Oldfuxvej 12

2400 København NV